

УДК 338.43:316

Волинець У.А.,
аспірант*

Інститут регіональних досліджень НАН України

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. За сучасних умов розвитку економіки України однією з болючих проблем освіти є недостатність фінансування навчальних закладів, без чого неможливе надання якісних освітніх послуг. Недостатній рівень державного фінансування закладів освіти вимагає подальших наукових пошуків з метою вдосконалення фінансового забезпечення освітянських закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток системи освіти є обговорюваною темою впродовж багатьох років. Вчені все більше починають приділяти увагу дослідженню даної проблематики. Питаннями фінансування та розвитку управління фінансовими ресурсами освіти займаються наукові установи Національної академії наук України, Академії педагогічних наук, галузеві науково-дослідні інститути і вищі навчальні заклади. Про це свідчать праці вітчизняних вчених: В. Андрущенко, Й. Бескида, В. Боброва, Є. Бойка, Т. Боголіба, О. Василика, Д. Грішної, Б. Данилишина та інших.

Аналіз результатів наукових досліджень свідчить про наявність багатьох проблем розвитку освіти в Україні, що підтверджує доцільність продовження їх вивчення і наукового вирішення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем розвитку освіти в Україні, стану навчальних закладів, визначення тенденцій їх фінансування та визначення шляхів щодо покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне фінансування освіти та науки в Україні є вкрай незадовільним. Відповідно держава втрачає передові позиції щодо освіченості громадян, скорочуються масштаби та рівень якості підготовки науково-педагогічних кадрів, помітно погіршуються умови для творчої роботи вчених та викладачів. Реальне бюджетне фінансування на освіту і науку не відповідає вимогам і нормам Законів України «Про освіту» [8; 3].

На сьогоднішній день Україна має розгалужену систему державної освіти, яка за кількісними показниками відповідає рівню розвинених країн світу. Однак, за якісними показниками, характером завдань і можливостями, технологією їх використання вона не задовольняє потреб населення України.

Наприклад, беручи до уваги дошкільні навчальні заклади, то у 2011 році кількість цих закладів (за регіонами) перевищувала у Донецькій області (1144) – на першому місці, наступна Дніпропетровська область (953), Хмельницька область (830), Одеська область (775) та Вінницька (720). Вражає той факт, що розглядаючи кількість дітей у цих закладах, статистика їх зростання не завжди відповідає статистиці із кількістю закладів. Наприклад, як і у кількості закладів дошкільного навчання, так і дітей у них перші два місця займає Донецька область (131,4 тис. чол.) та Дніпропетровська (105,3 тис. чол.), третє місце посіла Харківська область (71,5 тис. чол.) із кількістю закладів 648, наступні Одеська область (66,9 тис. чол.) і Львівська (61,4 тис. чол.) із кількістю закладів 665. Найменша кількість закладів є у Івано-Франківській області – 352, а найменша кількість дітей 27,8 тис. чол. у Чернігівській області [5]. Звідси, ми можемо зробити висновок, що незважаючи на велику кількість дітей у певних регіонах кількість дошкільних закладів у них не збільшується, що й можна пояснити недостатнім державним фінансуванням.

Розглядаючи загальноосвітні навчальні заклади, необхідно зауважити негативну тенденцію. Так, за час досліджуваного періоду (2004-2012 роки) кількість загальноосвітніх навчальних закладів знизилась. У 2004 році в Україні нараховувалось 21908 закладів, а вже у 2012 році їх чисельність скоротилась на 9,3% (19874). Чисельність учнів у цих закладах теж знизилась впродовж цих років, у 2004 році вона становила 6044 тис. чол., а вже у 2012 році 4292 тис, тобто ми бачимо значний спад на 28,9%. Ця ж статистика спостерігається і у вищих навчальних закладах. Наприклад, кількість закладів I-II рівнів акредитації з 2004 року (670 закладів) по 2012 рік (501) знизилась на 25,2%. Чисельність студентів у цих закладах теж зменшилась на 39,8%, у 2004 році нараховувалось 593 тис. чол., а вже у 2012 році – 357 тис. студентів. Розглядаючи III-IV рівні акредитації, то тут кількість закладів зростає: у 2004 році вона становила 339 закладів, у 2012 році 345. Спостерігається хоч і незначне, та все ж збільшення на 1,7%, кількість студентів теж зростає, у 2004 році 1844 тис., а у 2012 році – 1955, тобто їх чисельність зростає на 5,7% [5].

* Науковий керівник: Сторонянська І.З. – д.е.н., професор

Найбільша кількість загальноосвітніх закладів спостерігається у Львівській області 1428, та за кількістю учнів вона посідає третє місце 260 тис., друге місце за кількістю закладів посідає Донецька область 1125 із найбільшою чисельністю учнів – 344 тис. чол., на третьому місці Дніпропетровська область 1036 закладів із чисельністю 299 тис. учнів, Вінницька область 963 заклади із чисельністю 158 тис. учнів і Одеська область 912 закладів, де знаходиться 236 учнів. Найменша кількість закладів спостерігається у Чернівецькій області – 440, а найменша кількість учнів 95 тис. у Кіровоградській області [5].

Звідси, ми можемо зробити висновок, що впродовж досліджуваного періоду, кількість учнів та студентів значно знизилась, на нашу думку, це зумовлено низькою народжуваністю, саме через цю проблему держава й вирішила запровадити виплату при народженні як один із стимулів. Також цю ситуацію можна пояснити і великою кількістю бездітних сімей, які через стан здоров'я не мають змоги народити дитину, а на усиновлення дітей не всі можуть наважитись. Чималу частину у цій проблемі також займає та частка людей, які віддають своїх дітей на навчання за кордон, пояснюючи це вищим рівнем освіти та можливостей в іноземних країнах. Зменшення кількості навчальних закладів, на нашу думку, можна пояснити браком коштів для їх фінансування, та як ми бачимо малою кількістю учнів та студентів. Цей фактор відіграє важливу роль у сільській місцевості, так як все більше учнів та студентів прагнуть вчитись у місті, відповідно чисельність їх у селі зменшується, і настає період, коли школи не мають можливостей утримувати малу кількість учнів, що зумовлює до їх закриття.

На сьогоднішній день щодо джерел фінансування, Україна належить до країн із змішаною системою освіти. Світовий досвід свідчить, що це найбільш продуктивна система, якщо дотримуватись єдиних освітніх вимог під контролем держави. В Україні підготовку фахівців з вищою освітою здійснюють 347 закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації, з них 82 – національні. У них навчаються понад 2 млн. студентів. Приблизно на 10 тис. населення припадає 550 студентів [2; 1].

Отже, ми бачимо, що при збереженні орієнтації в основному на державне фінансування освіти, навчальним закладам слід надати значно ширші права для того, щоб вони самостійно заробляли гроші на своє утримання, вишукуючи і використовуючи альтернативні, позабюджетні кошти.

Висновки з даного дослідження. Освіта в Україні все ще перебуває під загрозою руйнування. У результаті ослаблення державної підтримки, що насамперед виражається у незадовільному фінансуванні, Україна втрачає передові позиції щодо рівня освіченості громадян, згортає наукові дослідження з важливих пріоритетних напрямів. Реальні бюджетні асигнування на вищу освіту не відповідають вимогам і нормам Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту».

Отже, дослідивши розвиток освіти як складової соціальної політики, ми бачимо, що однією з вагомих проблем є стан фінансування освіти та джерел формування фінансових ресурсів. На нашу думку, для їх удосконалення потрібно забезпечити ефективний розподіл фінансових ресурсів на видатки освітніх послуг з державного та місцевих бюджетів. Потрібно створити умови використання інтелектуальної праці та підвищення попиту на неї, регулювати оплату праці та поліпшити ситуацію щодо соціального захисту населення. Також важливим чинником для удосконалення системи фінансування освіти може бути створення нової моделі економічної діяльності навчальних закладів, яка базується на солідарній участі держави, бізнесових кіл і громад.

Література

1. Боголіб Т.М. Ринкова модель ВНЗ : монографія / Т.М. Боголіб. – К. : Міленіум, 2007. – 264 с.
2. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період : монографія / Т.М. Боголіб. – К. : Міленіум, 2006. – 506 с.
3. Воронова С. Елементи фандрайзингу в діяльності менеджера освіти / С. Воронова // Сучасна школа України. – лютий 2011. – № 2 (230). – С. 34-37.
4. Демчук О. Благодійні фонди – запорука прозорого використання неурядових коштів у державних закладах освіти [Електронний ресурс] / О. Демчук // Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. – Режим доступу: <http://www.visnyk.iatp.org.ua/>
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
6. Дегтяр А.О. Державне фінансування системи вищої освіти в Україні / А.О. Дегтяр, Я.В. Календжян // Держава та регіони [науково-виробничий журнал]. Серія: Державне управління. – 2010. – № 4. – С. 153-156.
7. Дубицький Л.Г. Проблеми фінансування інноваційних освітніх програм та шляхи їхнього розв'язання / Л.Г. Дубицький // Компетентність. Розділ Освіта. – 2008. – № 9-10/60-61. – С. 6-9.
8. Про вищу освіту. – Закон України [остання редакція від 17 лютого 2011 року] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>